

การพัฒนาชุดความรู้รูปแบบการสอนแก่พุทธสาวกผู้สูงวัยที่อยู่ในภาวะใกล้ตาย ในพระไตรปิฎก*

DEVELOPMENT OF A KNOWLEDGE SET OF A MODEL OF DHAMMA TEACHING FOR BUDDHIST ELDERLY AND NEARLY DEATH PERSON APPEARED IN TIPITAKA

¹สิน งามประโคน Sin Ngamprakhon ²วิโรจน์ คุ่มครอง Viroj Koomkrong

³ธานี สุวรรณประทีป Thaneer Suwanprateep

^{1,2,3}มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Corresponding Author E-mail: sin.ngam2501@hotmail.co.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาพุทธสาวกผู้สูงวัยและผู้อยู่ในภาวะใกล้ตายในพระไตรปิฎก 2) เพื่อศึกษาการสอนพุทธสาวกผู้สูงวัยและผู้อยู่ในภาวะใกล้ตายในพระไตรปิฎก 3) เพื่อศึกษาการพัฒนาชุดความรู้รูปแบบการสอนแก่พุทธสาวกผู้สูงวัยและผู้อยู่ในภาวะใกล้ตายในพระไตรปิฎก เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบการวิจัยเชิงเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 15 รูป/คน โดยดำเนินการศึกษาจากเอกสาร และเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ทำการวิเคราะห์ข้อมูลตามเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) พุทธสาวกผู้สูงวัยและผู้อยู่ในภาวะใกล้ตายในพระไตรปิฎก พบว่า เน้นการสอนแบบสนทนา การสอนแบบบรรยาย การสอนแบบตอบปัญหา และการสอนแบบวางกฎข้อบังคับ อย่างกลุ่มผู้สูงวัย ได้แก่ การสอนพระอัญญาโกณฑัญญะ พระอุรุเวลกัสสปะ พระอุบาลีเถระ พระกาฬทายีเถระ พระมหากัจจายนเถระ พระสารีบุตรเถระ พระมหากัสสปเถระ พระราธเถระ พระวัชชีเสเถระ พระโสภิตเถระ และพระมหาโมคคัลลานเถระและกลุ่มผู้อยู่ในภาวะใกล้ตาย คือ พระปุตติคตตติสเสเถระพระวัชชีเถระ พระอุตตราเถรี และเรื่องภิกษุอยากสึกจนชูปอม 2) การสอนผู้สูงวัยและผู้อยู่ในภาวะใกล้ตายในพระไตรปิฎก พบว่าพระพุทธเจ้าทรงสอนอย่างเป็นระบบมีหลักการสอน เนื้อหา การใช้เทคนิค การใช้สื่อและผลการสอนได้บรรลุธรรมในที่สุดเป็นพุทธสาวกที่มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและสอนให้เข้าใจความตายซึ่งเป็นกฎธรรมชาติตามหลักไตรลักษณ์คือ อนิจจัง ทุกขังและอนัตตา พระพุทธเจ้าทรงสอนพุทธสาวกให้เจริญสติด้วยหลักกรรมฐานในพระพุทธศาสนา ตัวอย่างเช่น พระปุตติคตตติสเสเถระพระวัชชีเถระ พระอุตตราเถรี และเรื่องภิกษุอยากสึกจนชูปอม และ 3) การพัฒนาชุดความรู้รูปแบบการสอนแก่พุทธสาวกผู้สูงวัยและผู้อยู่ในภาวะใกล้ตายในพระไตรปิฎก ประกอบด้วย (1) หลักการสอนตามสภาพจริงในปัจจุบัน (2) เนื้อหาที่เหมาะสมกับวัยผู้สอนและสถานการณ์ (3) วิธีการสอน แบบบรรยาย สนทนา ถาม-ตอบ และการปฏิบัติ (4) เทคนิคการสอน ให้พิจารณาตามจิตความต้องการของผู้เรียน (5) สื่ออุปกรณ์การสอนยึดตัวใช้ทั้งสื่อธรรมชาติดั้งเดิมและสื่อสมัยใหม่เหมาะกับบุคคลใช้กิจกรรมการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน (6) การประเมินผล พิจารณาผลตามสภาพจริงเพื่อพัฒนาการสอนผู้สูงวัยและผู้อยู่ในภาวะใกล้ตายให้ได้ผลดียิ่งขึ้นจนสามารถบรรลุธรรมได้ก่อนตาย

คำสำคัญ: ชุดความรู้, การสอนธรรม, พุทธสาวกผู้สูงวัยที่อยู่ในภาวะใกล้ตาย, พระไตรปิฎก

Abstract

This research article aimed to; 1) study the elderly Buddhist disciples and those who were in a near-death state in the Tipitaka, 2) study the Dhamma teaching of elderly Buddhist disciples and those in a near-death state in the Tipitaka, 3) develop a knowledge set of a model of Dhamma teaching for elderly Buddhist disciples and those in a near-death state in the Tipitaka. This was qualitative research using documentary investigation and in-depth interviews with 15 key informants by document analysis and data collection through interviews, presented by content analysis. The research results found that; 1) The Elderly Buddhist disciples and those with a near-death state in the Tipitaka revealed that the teaching methods include discussion-based teaching, lecture-based teaching, problem-solving teaching, and rule-setting teaching. Examples of elderly disciples included Venerable Aññakondañña, Venerable Uruvelakassapa, Venerable Upāli, Venerable Kāludāyi, Venerable Mahākāccāyana, Venerable Sāriputta, Venerable Mahākassapa, Venerable Rāhula, Venerable Vaṇṇīsa, Venerable Sobhita, and Venerable Mahāmoggallāna. Examples of those in a near-death state include Venerable Pūtigattatissa, Venerable Vakkali, Venerable Uttarā Therī, and story of Bhikkhu afflicted with severe distress and wished to disrobe. 2) The teaching of elderly Buddhist disciples and those in a near-death state in the Tripitaka indicated that the Buddha taught systematically with principles, content, techniques, and media, leading the disciples to enlightenment in final. These disciples played significant roles for spreading Buddhism and understanding death as a natural law according to the Three Characteristics: impermanence, suffering, and non-self. The Buddha taught the disciples to cultivate mindfulness through Buddhist meditation practices. Examples include Venerable Pūtigatta Tissa, Venerable Vakkali, Venerable Uttarā Therī, and a distressed and emaciated Bhikkhu who wished to disrobe. 3) The development of a knowledge set of a model of Dhamma teaching for elderly Buddhist disciples and those in a near-death state in the Tipitaka was found that (1) Teaching principles were based on current realities, (2) Content appropriate to the age, the teacher and the situation, (3) Teaching methods such as lectures, discussions, Q&A, and practice, (4) Teaching techniques tailored to the temperament and needs of the learners, (5) Teaching materials included utilizing both natural and modern media, suitable for individuals, and including activities of mindfulness investigation, and (6) Evaluation methods must focus on real-life outcomes to improve the effectiveness of teaching elderly disciples and those in a near-death state, enabling them to achieve enlightenment before death.

Keywords: Knowledge Set, Dhamma Teaching, Buddhist Elderly and Nearly Death Person Appeared, Tipitaka

บทนำ

พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นศาสนาแห่งการศึกษาที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็นศาสดาทรงสั่งสอนเน้นให้พุทธบริษัทเข้าถึงแก่นของพระพุทธศาสนาด้วยปัญญา และกระบวนการพัฒนาปัญญาก็คือการศึกษาให้มีความรู้ ความเข้าใจ สามารถนำไปปฏิบัติได้ ซึ่งพุทธบริษัทที่สำคัญเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นผู้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยที่เป็นแบบอย่างแห่งการประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาและเป็นผู้ฝึกอบรมสั่งสอนศีลธรรม และจริยธรรมและเป็นผู้นำด้านจิตใจของประชาชน ซึ่งเป็นบทบาทและหน้าที่ที่สำคัญของพระสงฆ์เกี่ยวข้องกับหน้าที่ทางสังคมดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลายเธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขของชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย” (ดูรายละเอียดเพิ่มใน วิ.ม. (ไทย) 4/32/40) จากข้อนี้ชี้ให้เห็นว่า พระพุทธองค์ทรงมีอุดมการณ์ที่มั่นคง ในการสอนมนุษย์ในโลกนี้ให้พ้นจากทุกข์

พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้รู้ ผู้ตื่นและผู้เบิกบาน ผู้ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง ทรงได้รับยกย่องว่าเป็นพระบรมศาสดา หรือพระบรมครู ที่ทรงสั่งสอนพุทธบริษัททั้ง 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา มิเพียงแต่เป็นครูของมนุษย์เท่านั้น เป็นครูของเทวดาด้วย ดังที่ปรากฏในภาษาบาลีว่า สตถา เทวมนุสสานํ แปลว่า พระศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย และมีคำเสริมพระคุณว่า อนุตตโร ปุริสพทมนสารถิ แปลว่า เป็นสารถี ผูกคนได้ไม่มีใครยิ่งกว่า พระนามเหล่านี้ พุทธศาสนิกชนทั้งหลายเคารพบูชา และยกย่องเทิดทูนพระองค์ในฐานะทรงเป็นนักการสอนที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ทรงมีพระปรีชาสามารถอย่างยอดเยี่ยมในการอบรมสั่งสอน และได้ทรงประสบความสำเร็จในสอนเป็นอย่างดี ก่อนพระองค์ทรงออกผนวชเคยสงสัยว่า ทำมนุษย์เกิดมาแล้วต้องแก่ เจ็บ ตาย จากการสังเกตเห็นในการประพาสอุทยาน ซึ่งตอนนั้นพระองค์ถามใครก็ไม่สามารถตอบได้ เป็นเหตุให้พระองค์ใคร่อยากรู้ สาเหตุที่แท้จริงของสภาวะความจริงของมนุษย์ จึงออกบวชและได้ตรัสรู้ธรรมว่าความจริงแท้ธรรมชาติเหล่านี้คือ ธรรมอันประเสริฐที่มีอยู่จริงที่เรียกว่าไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา เป็นหลักความเสมอภาพของมนุษย์ เมื่อพระองค์เข้าความจริงอันประเสริฐนี้ จึงทรงสอนให้พุทธบริษัทได้หลักการดำเนินชีวิตที่ดำรงต่อไป ดังนั้น การสอนธรรมครั้งแรกของพระพุทธเจ้า นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณของพระพุทธเจ้าที่ต่อสัตว์โลก ที่พระองค์ทรงเห็นว่า การที่มนุษย์เราได้เกิดมาแล้วย่อมมีส่วนประกอบอยู่ ๒ ประการเป็นหลัก คือ กาย และ จิต หรือ รูปกับนาม (ดูรายละเอียดเพิ่มใน ที.สี .(ไทย) 9/235/78) ที่สามารถพัฒนาได้ เมื่อมนุษย์เข้าความจริงที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงค้นพบ ความจริงอันประเสริฐของโลก คือ ความทุกข์ สาเหตุให้เกิดทุกข์ การปฏิบัติให้พ้นจากความทุกข์ และรู้จักวิธีปฏิบัติตนให้พ้นจากทุกข์ นั่นคือความสุขของมนุษย์ที่แท้จริง

กล่าวได้ว่า เนื้อหาสาระหลักพระธรรมคำสอน หลักการสอน และวิธีการสอนของพระพุทธองค์นั้นปรากฏอยู่แล้วในพระไตรปิฎก และคัมภีร์อธิบายมีอรรถกถา แต่คัมภีร์เหล่านั้นมีเนื้อหามากมาย มีขนาดใหญ่โตเกินกว่าจะสำรวจเนื้อหา รวบรวมศึกษามาสรุบแสดงให้เห็นได้ทั้งหมด จึงเลือกศึกษาเฉพาะเรื่องเท่านั้น จากการศึกษาแนวความคิดดังกล่าวพบว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ทรงเป็นพระบรมครูผู้ยิ่งใหญ่มาชวนให้อยากศึกษาค้นคว้าวิจัย โดยเฉพาะการสอนผู้เจ็บป่วย ใกล้ตายและผู้สูงวัยเป็นเรื่องที่ยากมาก กลุ่มคนเหล่านี้พระพุทธองค์ยังให้ความสำคัญลึกลงไปอีกว่า โอกาสบรรลุนิพพานหลุดพ้นทุกข์ คือเป้าหมายที่จะต้องช่วยให้พวกเขาไปให้ถึงนิพพานได้ ถ้าปฏิบัติถูกต้องตามพุทธวิธีการสอนที่แท้จริง ผู้วิจัยจึงเห็นว่าพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าน่าสนใจมาก อยากจะนำมาเผยแพร่ให้ได้เรียนรู้และเป็นแนวทางปฏิบัติได้เป็นอย่างดียิ่งว่าพระองค์ทรงใช้หลักการสอน เนื้อหาในการสอน ระดับผู้ฟังธรรม วิธีการสอน เทคนิค ประกอบด้วย

อุปมาอุปไมย ยกนิทาน สือหรืออุปกรณ์การสอนและการประเมินผลสำเร็จในการสอน ซึ่งผลการวิจัยนี้จะเป็นแนวทางในการนำไปประยุกต์การสอนในการให้เข้าใจหลักไตรลักษณ์บูรณาการกับการพัฒนาดน สังคมผู้สูงวัยต่อไป

จากการศึกษาความเป็นมาและความสำคัญดังกล่าวในเบื้องต้น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการสร้างชุดความรู้เรื่องการสอนผู้สูงวัยในพระไตรปิฎกเพื่อค้นหาความจริงในการสอนคนที่มีอยู่ชีวิตตอนปลายได้พบความจริงและมีสติสัมปชัญญะตามหลักพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง และเป็นการศึกษาเพื่อเป็นสร้างองค์ความรู้ในการสอนบุคคลผู้สูงวัยและผู้มีภาวะใกล้ตายได้เข้าใจหลักพุทธธรรมอันประเสริฐที่มีอยู่จริงที่เรียกว่าไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา เป็นหลักความเสมอภาพของมนุษย์ สามารถเตรียมจิตใจเพื่อยอมรับในภาวะใกล้ตายได้อย่างสมบูรณ์

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาพุทธสาวกผู้สูงวัยและผู้อยู่ในภาวะใกล้ตายในพระไตรปิฎก
2. เพื่อศึกษาการสอนพุทธสาวกผู้สูงวัยและผู้อยู่ในภาวะใกล้ตายในพระไตรปิฎก
3. เพื่อพัฒนาชุดความรู้เรื่องการสอนแก่พุทธสาวกผู้สูงวัยและผู้อยู่ในภาวะใกล้ตายในพระไตรปิฎก

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัยไว้เป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 เพื่อศึกษาพุทธสาวกผู้สูงวัยและผู้อยู่ในภาวะใกล้ตายในพระไตรปิฎก ได้แก่ ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับประวัติของพระสาวกในพระไตรปิฎก

แหล่งข้อมูล : พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ

ราชวิทยาลัย หนังสือ บทความ ตำรา งานวิจัย website

เครื่องมือ : พระไตรปิฎก อรรถกถา

การวิเคราะห์ : การวิเคราะห์เนื้อหา Content Analysis

ผลลัพธ์ที่ได้ : ประวัติพุทธสาวกผู้สูงวัยและผู้อยู่ในภาวะใกล้ตายในพระไตรปิฎก

ขั้นตอนที่ 2 เพื่อศึกษาการสอนพุทธสาวกผู้สูงวัยและผู้อยู่ในภาวะใกล้ตายในพระไตรปิฎก มีขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาสอนพุทธสาวกผู้สูงวัยและผู้อยู่ในภาวะใกล้ตายในพระไตรปิฎก

แหล่งข้อมูล : ผลลัพธ์จาก วัตถุประสงค์ ข้อที่ 1

เครื่องมือ : แบบศึกษาเอกสารในพระไตรปิฎก

การวิเคราะห์ข้อมูล : การวิเคราะห์เนื้อหา Content Analysis

ผลลัพธ์ที่ได้ : ได้สอนพุทธสาวกผู้สูงวัยและผู้อยู่ในภาวะใกล้ตายในพระไตรปิฎก

2. ปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษา และสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

แหล่งข้อมูล : เอกสาร พระไตรปิฎก หนังสือ วารสาร

เครื่องมือ : แบบศึกษาเอกสารในพระไตรปิฎก

การวิเคราะห์ข้อมูล : การวิเคราะห์เนื้อหา Content Analysis

ผลลัพธ์ที่ได้ : ได้หลักการสอนพุทธสาวกผู้สูงวัยและผู้อยู่ในภาวะใกล้ตายในพระไตรปิฎก

ขั้นตอนที่ 3 เพื่อศึกษาการพัฒนาชุดความรู้เรื่องการสอนแก่บุคคลผู้สูงวัยและผู้อยู่ในภาวะใกล้ตายในพระไตรปิฎกมีขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาหลักการสอนพุทธสาวกผู้สูงวัยและผู้อยู่ในภาวะใกล้ตายในพระไตรปิฎก

แหล่งข้อมูล : ผลลัพธ์จาก วัตถุประสงค์ ข้อที่ 2

เครื่องมือ : แบบศึกษาเอกสารในพระไตรปิฎก

การวิเคราะห์ข้อมูล : การวิเคราะห์เนื้อหา Content Analysis

ผลลัพธ์ที่ได้ : ได้สอนพุทธสาวกผู้สูงวัยและผู้อยู่ในภาวะใกล้ตายในพระไตรปิฎก

2. ปรัชญาอาจารย์ที่ปรึกษา และสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

แหล่งข้อมูล : ผู้ทรงคุณวุฒิ / นักวิชาการ โดยการเลือกแบบเจาะจงกำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือก

1) มีประสบการณ์การสอนเทศน์ 2) จบปริญญาเอก 3) ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมสนามหลวงอย่าง 3 ปี

เครื่องมือ : แบบสัมภาษณ์ที่ได้จากผู้สูงวัยและผู้อยู่ในภาวะใกล้ตายในพระไตรปิฎก

การวิเคราะห์ข้อมูล : การวิเคราะห์เนื้อหา Content Analysis

ผลลัพธ์ที่ได้ : ได้หลักการสอนพุทธสาวกผู้สูงวัยและผู้อยู่ในภาวะใกล้ตายในพระไตรปิฎก ฉบับ

สมบูรณ์

สรุปผลการวิจัย

1. การศึกษาพุทธสาวกผู้สูงวัยและผู้อยู่ในภาวะใกล้ตายในพระไตรปิฎก

1.1 พุทธสาวกผู้สูงวัยในพระไตรปิฎก

1. โภณทัณณะชาติภูมิเกิดในตระกูลพราหมณ์มหาศาลที่บ้านโพนวัด กรุงเทพมหานคร บิดามารดาไม่ปรากฏชื่อ ออกบวชด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน กรุงพาราณสี บรรลุธรรมบรรลุโสดาบันเพราะฟังธัมมจักกัปปวัตตนสูตร บรรลุพระอรหัตผลเพราะฟังอนัตตลักขณสูตร บทบาทสำคัญเป็นผู้ทำนายลักษณะของพระมหาบุรุษ เมื่อครั้งที่พระมหาบุรุษประสูติได้ 5 วัน เป็นปฐมสาวก และเป็นภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนาได้รับเอตทัคคะด้านผู้รัตตัญญู ผู้รู้ราตรีนาน คือ มีประสบการณ์ยาวนาน และนิพพาน ณ สรรณัตถันต์ ในป่าหิมพานต์ ก่อนพุทธปรินิพพาน

2. พระอรุเวลกัสสปะ ชาติภูมิต่างกัน 3 เป็นพี่น้องกัน เป็นชาวกรุงราชคฤห์ เกิดในตระกูลพราหมณ์กัสสปโคตร บิดามารดาไม่ปรากฏชื่อ ออกบวช ณ ตำบลอรุเวลาเสนานิคม ด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา บรรลุพระอรหัตผล เพราะฟังธรรมเทศนาชื่อ อาทิตตปริยายสูตร บทบาทสำคัญมีบริวาร 1,000 คนบวชในพระพุทธศาสนา และเป็นกำลังในการประกาศศาสนาในแคว้นมคธ ได้รับเอตทัคคะด้านเป็นผู้มีบริวารมาก ส่วนพระนทิกัสสปะและพระคยาภัสสปะไม่ได้รับยกย่อง นิพพานไม่ปรากฏหลักฐาน

3. พระอุบาลีเถระ ชาติภูมิเกิดในตระกูลช่างกลบ ในกรุงกบิลพัสดุ์ บิดาเป็นช่างกลบส่วนมารดาไม่ปรากฏชื่อ ออกบวชด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา ณ อนุยนิคม แคว้นมัลละ บรรลุพระอรหัตผลด้วยการฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้วทำความเพียร บทบาทสำคัญเป็นผู้วิสัชนาพระวินัยปิฎก ในการทำสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งแรกเป็นผู้ตัดสินอธิกรณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น ได้รับเอตทัคคะด้านผู้ทรงจำพระวินัยนิพพานไม่ปรากฏหลักฐาน

4. พระกาฬทายีเถระ ชาติภูมิเกิดในตระกูลมหาอำมาตย์ ในกรุงกบิลพัสดุ์ บิดาเป็นมหาอำมาตย์ มารดาไม่ปรากฏชื่อ ออกบวช ด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา ณ พระเวฬุวันมหาวิหาร บรรลุธรรม เป็นผู้

กราบทูลพระพุทธเจ้าให้เสด็จไปประกาศศาสนา ณ กรุงกบิลพัสดุ์ ได้รับเอตทัคคะด้านผู้ทำสกุลที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส นิพพานไม่ปรากฏหลักฐาน

5. พระมหากัจจายนเถระชาติภูมิเกิดในสกุลพราหมณ์ กัจจายโคตร กรุงอุชเชนีบิดาเป็นปุโรหิตชื่อว่ากัจจนะ มารดาไม่ปรากฏชื่อ ออกบวชด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา เพราะความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาบรรลุพระอรหันต์ เพราะได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า บทบาทสำคัญนำพระพุทธศาสนาไปประกาศในกรุงอุชเชนี เป็นผู้ทูลขอให้พระพุทธเจ้าแก้ไขพุทธบัญญัติ 5 ข้อได้รับเอตทัคคะด้านผู้อธิบายเนื้อความย่อให้พิสดาร นิพพานไม่ปรากฏหลักฐาน

6. พระสารีบุตรเถระชาติภูมิเกิดในตระกูลพราหมณ์ ตำบลนาลันทา กรุงราชคฤห์เป็นบุตรของวังคันตพราหมณ์และนางสารีพราหมณ์ ออกบวช ด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา ณ พระเวฬุวันมหาวิหาร กรุงราชคฤห์ บรรลุโสดาปัตติผล เพราะฟังธรรมจากพระอัสสชิเถระบรรลุพระอรหันต์ผล เพราะฟังเวทนาปริคคหสูตรจากพระพุทธเจ้า บทบาทสำคัญเป็นพระธรรมเสนาบดี และเป็นพระอัครสาวกเบื้องขวาได้รับเอตทัคคะด้านผู้มีปัญญามาก นิพพาน ณ บ้านเกิดของตน ในตำบลนาลันทา กรุงราชคฤห์

7. พระมหากัสสปเถระชาติภูมิเกิดในตระกูลพราหมณ์ กัสสปโคตร หมู่บ้านมหาติถะ แคว้นมคธ เป็นบุตรกบิลพราหมณ์ และนางสมนเทวี ออกบวชด้วยวิธีโอวาทปฏิกคหณอุปสัมปทา ใต้ต้นพทุพตนิโครธ (ต้นไทร) บรรลุธรรมได้รับโอวาทจากพระพุทธเจ้า 3 ข้อแล้วทำความเพียรจนบรรลุอรหัตตผล บทบาทสำคัญเป็นประธานทำปฐมสังคายนาพระธรรมวินัย ณ ถ้ำ สัตตบรรณคูหา ได้รับเอตทัคคะด้านผู้ทรงจุดศรัทธา นิพพานณ กุกกุสัมปัตตบรรพต กรุงราชคฤห์ หลังพุทธปรินิพพาน

8. พระราธเถระชาติภูมิเกิดในตระกูลพราหมณ์ กรุงราชคฤห์ บิดามารดาไม่ปรากฏชื่อออกบวชด้วยวิธีอุทตถิฏฐิกัมมอุปสัมปทา ณ พระเวฬุวันมหาวิหารบรรลุธรรมฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้วทำความเพียรอย่างแรงกล้าจนบรรลุพระอรหัตตผล บทบาทสำคัญเป็นผู้อุปสมบทด้วยวิธีอุทตถิฏฐิกัมมอุปสัมปทาเป็นคนแรก ได้รับเอตทัคคะด้านผู้มีปฏิภาณ คือ มีญาณแจ่มแจ้งในพระธรรมเทศนา นิพพานไม่ปรากฏหลักฐาน

9. พระวังคีสเถระชาติภูมิเกิดในตระกูลพราหมณ์ กรุงสาวัตถี บิดามารดาไม่ปรากฏชื่อออกบวชเพราะอยากเรียนมนต์กับพระพุทธเจ้า ด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา ณ พระเชตวันมหาวิหาร บรรลุพระอรหัตตผล ด้วยการพิจารณาอาการ 32 พร้อมดับปริกรรมมนต์ บทบาทสำคัญ ไม่ปรากฏว่ามีบทบาทสำคัญได้รับเอตทัคคะด้านผู้มีปฏิภาณในการผูกคาถา นิพพานไม่ปรากฏหลักฐาน

10. พระโสภิตเถระ ชาติภูมิเกิดในตระกูลพราหมณ์ เมืองสาวัตถี บิดาและมารดาไม่ปรากฏชื่อ ออกบวชเพราะฟังธรรมเทศนาแล้วเกิดความเลื่อมใส บรรลุพระอรหัตตผล ด้วยการทำความเพียร บทบาทสำคัญไม่ปรากฏว่ามีบทบาทสำคัญ ได้รับเอตทัคคะด้านผู้มีบุพเพนิวาสานุสสติญาณ (ผู้ระลึกชาติได้) นิพพานไม่ปรากฏหลักฐาน

11. ประวัติพระมหาโมคคัลลานเถระ ชาติภูมิเกิดในตระกูลพราหมณ์ ตำบลโกลิตคาม กรุงราชคฤห์บิดาเป็นนายบ้านโกลิตคาม มารดา ชื่อโมคคัลลีพราหมณ์ ออกบวช ด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา ณ พระเวฬุวันมหาวิหาร บรรลุโสดาปัตติผล เพราะฟังธรรมจากอุปติสสะ บรรลุพระอรหัตตผลด้วยการเจริญ อุบายแก้กังวล และบำเพ็ญสมณธรรม บทบาทสำคัญเป็นพระอัครสาวกเบื้องซ้าย และเป็นนวกัมมภูมฺวานีย (ผู้ดูแลการก่อสร้าง) นิพพานถูกโจรฆ่าที่ตำบลกาฬศิลา แคว้นมคธ

1.2 พุทธสาวกผู้อยู่ในภาวะใกล้ตายในพระไตรปิฎก

1. พระปุตติคัตตติสสะเถระชาตัญญิเป็นบุตรชาวสาวัตถีคนหนึ่ง บิดามารดาไม่ปรากฏชื่อ ออกบวชด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา บรรลุพระอรหัตตผล ด้วยผลของการถวายบิณฑบาตอันมีรสแก่พระชีณาสพ บิณฑบาตสำคัญไม่ปรากฏ ได้รับเอตทัคคะไม่ปรากฏ นิพพานเมืองสาวัตถี เป็นต้นบทบัญญัติการดูแลพระอาพาธในพระพุทธศาสนา

2. พระวัคคิเถระชาตัญญิเกิดในตระกูลพราหมณ์ กรุงสาวัตถี บิดามารดาไม่ปรากฏชื่อ ออกบวชด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา เพราะอยากเห็นพระพุทธเจ้าบรรลุพระอรหัตตผล เพราะฟังธรรมพระพุทธเจ้า บิณฑบาตสำคัญไม่ปรากฏว่ามีบิณฑบาตสำคัญ ได้รับเอตทัคคะด้านสหธรรมิก คือ ผู้พ้นกิเลสด้วยศรัทธา นิพพานไม่ปรากฏหลักฐาน

3. เรื่องพระอุตตราเถรีฯ (พระเถรีแบ่งอาหารให้ภิกษุจนตนผอมเพราะอดอาหาร) อายุ 120 ปี พระอุตตราเถรี ชาตัญญิไม่ปรากฏสถานที่เกิด พบพระพุทธเจ้าประทับอยู่ในเมืองพระเชตวัน ออกบวชออกบวชไม่ปรากฏ บรรลุพระโสดาบัน หลังฟังธรรมของพระพุทธเจ้า ณ เมือง บิณฑบาตสำคัญไม่ปรากฏว่ามีบิณฑบาตสำคัญ เอตทัคคะไม่ปรากฏ นิพพานไม่ปรากฏหลักฐาน

4. เรื่องภิกษุกระสันฯ อยากสึกจนชুবมอมภิกษุกระสันฯ อยากสึกจนชুবมอมชาตัญญิไม่ปรากฏสถานที่เกิด เมื่อพระศาสดาประทับอยู่ในเมืองสาวัตถี เศรษฐีบุตรคนหนึ่งเข้าไปหาตระกูลของตน กล่าวว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าต้องการพ้นทุกข์ ออกบวชเพราะต้องการว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าต้องการพ้นทุกข์ โปรดบอกวิธีเจ้าพ้นทุกข์สักอย่างหนึ่ง” จึงให้บวชบรรลุธรรมหลังบวชแล้วไม่พบความสุข จึงขอสึกจนชুবมอม พระอุปัชฌาย์ จึงพาไปเฝ้า พระพุทธเจ้า พระองค์ทรงสอนว่า “ถ้าเช่นนั้น จงรักษาเพียงจิตตน ก็จะพ้นทุกข์ได้” ในที่สุดเข้าใจและได้บรรลุพระโสดาบัน หลังฟังธรรมของพระพุทธเจ้า บิณฑบาตสำคัญไม่ปรากฏว่ามีบิณฑบาตสำคัญเอตทัคคะไม่ปรากฏ นิพพานไม่ปรากฏหลักฐาน สรุปประวัติพระภิกษุผู้สูงวัยและผู้อยู่ในภาวะใกล้ตาย

2. การสอนพุทธสาวกผู้สูงวัยและผู้อยู่ในภาวะใกล้ตายในพระไตรปิฎก

2.1 หลักการสอน ผู้สอนต้องเข้าใจหลักการดังนี้ 1) วัดและประเมินก่อนสอน 2) กำหนดเป้าหมายชัดเจน 3) รู้ปัญหาผู้สูงวัยและผู้มีภาวะใกล้ตาย 4) รู้ภูมิหลังผู้สูงวัยและผู้มีภาวะใกล้ตาย 5) รู้ความต้องการของผู้สูงวัยและผู้มีภาวะใกล้ตาย 6) รู้ทัศนคติผู้สูงวัยและผู้มีภาวะใกล้ตาย

2.2 เนื้อหา ผู้สอนต้องเข้าใจบุคคลกลุ่มนั้นๆ 1) เลือกที่เหมาะสมกับการแก้ปัญหา 2) เหมาะสมกับจิตผู้สูงวัยและผู้มีภาวะใกล้ตาย 3) เนื้อหาตรงตามความต้องการของผู้สูงวัยและผู้มีภาวะใกล้ตาย 4) เนื้อหาการสอนถ้าเป็นหลักธรรม

2.3 วิธีการสอนผู้สูงวัย ผู้สอนต้องพิจารณาดังนี้ 1) ใช้หลากหลายวิธีตามสถานการณ์ เช่น สนทนา ตอบปัญหา การบรรยาย 2) สอนให้ตรงกับความต้องการและความสนใจ 3) สอนให้ตรงกับระดับสติปัญญา ความรู้ 4) สอนตามจิตคน

2.4 เทคนิคการสอน ผู้สอนเลือกใช้ตามกลุ่มเป้าหมาย 1) เลือกสอนเป็นรายบุคคล 2) การรู้จักจังหวะและโอกาส 3) การสอนง่ายๆ ไปหาเรื่องลุ่มลึก 4) การลงโทษและให้รางวัล

2.5 การใช้สื่อการสอน เลือกตามยุคสมัย 1) สื่อสมัยใหม่ เช่น วีดีโอ Internet website 2) สื่อธรรมชาติดั้งเดิมที่พระพุทธเจ้าทรงใช้สอน 3) รูปภาพและภาพเคลื่อนไหว 4) นิทาน อุปมาอุปไมย ฯลฯ

2.6 การวัดและประเมินผล เลือกตามสถานการณ์ดังนี้ 1) ใช้วิธีประเมินผลโดยผู้สอน 2) การวัดและประเมินผลโดยการสังเกต 3) ใช้เครื่องมือสมัยใหม่ช่วยประเมิน 4) ใช้ข้อสอบวัดและค่าสถิติวัด

3. การพัฒนาชุดความรู้เรื่องการสอนแก่พุทธสาวกผู้สูงวัยและผู้อยู่ในภาวะใกล้ตายในพระไตรปิฎก

3.1 ผลการศึกษาการพัฒนาชุดความรู้เรื่องการสอนแก่พุทธสาวกผู้สูงวัยในพระไตรปิฎก

1) หลักการสอน ประกอบด้วยวัดและประเมินก่อนสอน กำหนดเป้าหมายชัดเจน รู้ปัญหาผู้สูงวัย รู้ภูมิหลังผู้สูงวัย รู้ความต้องการของผู้สูงวัย และรู้ทัศนคติผู้สูงวัย

2) เนื้อหา ประกอบด้วยเลือกเรื่องที่เหมาะสมกับการแก้ปัญหา เหมาะสมกับจิตผู้สูงวัย เนื้อหาตรงตามความต้องการของผู้สูงวัย และเนื้อหาการสอนถ้าเป็นหลักสูตร เช่น ธรรมฐานก็ต้องเหมาะสมกับจิตแต่ละคน

3) วิธีการสอนผู้สูงวัย ประกอบด้วยใช้หลากหลายวิธีตามสถานการณ์ สนทนา ตอบปัญหา การบรรยาย สอนให้ตรงกับความต้องการและความสนใจ สอนให้ตรงกับระดับสติปัญญาความรู้ และสอนตามจิตคน

4) เทคนิคการสอน ประกอบด้วยเลือกสอนเป็นรายบุคคล การรู้จักจังหวะและโอกาส การสอนง่ายไปหาเรื่องลุ่มลึก และการลงโทษและให้รางวัล

5) การใช้สื่อการสอน ประกอบด้วยสื่อสมัยใหม่ เช่น วีดีโอ Internet website สื่อธรรมชาติตามที่พระพุทธเจ้าทรงใช้สอน รูปภาพและภาพเคลื่อนไหว และนิทาน อุปมาอุปไมย ฯลฯ

6) การวัดและประเมินผล ประกอบด้วยใช้วิธีการวัดและประเมินผลโดยผู้สอน การวัดและประเมินผลโดยการสังเกต ใช้เครื่องมือสมัยใหม่ช่วยประเมิน และใช้ข้อสอบวัดและค่าสถิติวัด

3.2 การพัฒนาชุดความรู้เรื่องการสอนแก่พุทธสาวกผู้อยู่ในภาวะใกล้ตายในพระไตรปิฎก

1) หลักการสอนผู้อยู่ในภาวะใกล้ตาย ประกอบด้วยปรับทัศนคติให้เข้าใจความจริง สอนให้เข้าใจความทุกข์ สอนให้คิดเรียนรู้ด้วยตนเอง และสอนให้เข้าใจเหตุผล

2) เนื้อหาการสอนผู้อยู่ในภาวะใกล้ตาย ประกอบด้วยการสอนผู้อยู่ในภาวะใกล้ตาย เนื้อหาต้องสอนให้ตรงตามที่มีปัญหาต้องการ การสอนวิปัสสนากรรมฐานเพื่อแก้ปัญหาได้ และเลือกให้เหมาะสมกับผู้อยู่ในภาวะใกล้ตายต้องการเรียนเพื่อจูงใจเขาให้ข้ามพ้นทุกข์

3) วิธีการสอนผู้อยู่ในภาวะใกล้ตาย ประกอบด้วยผู้สอนอาจพูดนำจิตให้ผู้ป่วยฟังอย่างเดียว ใช้วิธีการอธิบายตามสภาพจริงของผู้ป่วย และสอนกระตุ้นจิตให้มีสติและจิตสงบจนเข้าใจ

4) เทคนิคการสอนผู้อยู่ในภาวะใกล้ตาย ประกอบด้วยใช้หลักกัลยาณมิตร และชี้ให้เห็นสภาพจริงด้วยตนเอง

5) สื่อการสอนผู้อยู่ในภาวะใกล้ตาย ประกอบด้วยใช้กรณีศึกษาด้วยตนเองตามสภาพจริงในตัวผู้ป่วย และใช้สื่อธรรมชาติตามความจริงในตัวผู้ป่วย

6) การประเมินผลผู้อยู่ในภาวะใกล้ตาย ประกอบด้วยใช้สังเกตผลการฟังการสอน เช่น พระพุทธเจ้าทรงประเมินด้วยพระองค์เอง และสังเกตผลจากปฏิบัติ มีความสุข

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้พบผลการวิจัยที่สามารถนำมาอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาพุทธสาวกผู้สูงวัยและผู้อยู่ในภาวะใกล้ตายในพระไตรปิฎก พบว่า เน้นการสอนแบบสนทนา การสอนแบบบรรยาย การสอนแบบตอบปัญหา และการสอนแบบวางกฎข้อบังคับ อย่างกลุ่มผู้สูง

วัย ได้แก่ การสอนพระอัญญาโกณฑัญญเถระ พระอรุเวลกัสสปเถระ พระอุบาลีเถระ พระกาฬทายีเถระ พระมหากัจจายนเถระ พระสารีบุตรเถระ พระมหากัสสปเถระ พระราธเถระ พระวัชชีสเถระ พระโสภิตเถระ และพระมหาโมคคัลลานเถระและกลุ่มผู้อยู่ในภาวะใกล้ตาย คือ พระปุตติคัตตติสเถระพระวักลีเถระ พระอุตตราเถรี และเรื่องภิกษุอยากสึกจนชูบผอม

จากผลการวิจัยดังกล่าวเบื้องต้น การสอนผู้สูงวัยในพระไตรปิฎกจะเน้นการสอนแบบสนทนา การสอนแบบบรรยาย การสอนแบบตอบปัญหา และการสอนแบบวางกฎข้อบังคับ เช่น การสอนพระโกณฑัญญะเป็นหนึ่งในกลุ่มปัจจุวัคคีย์จะเน้นการสอนแบบบรรยาย คือ พระพุทธเจ้าจะบรรยายธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ซึ่งเป็นเทศนาถันท์แรก ธรรมจักกัปปวัตตนสูตร แปลว่า พระสูตรว่าด้วยการยังพระธรรมจักรให้เป็นไป กล่าวถึงสิ่งที่บรรพชิตไม่ควร มี 2 อย่าง ได้แก่ 1) ความสุขขัลลิกานุโยค การพัวพันตนให้หมกมุ่นในกาม 2) อัตตกิลมถานุโยค การทรมานตนให้ลำบาก คือการประพฤติวัตรต่างๆ ที่ทรมานร่างกาย ดังนั้นต้องปฏิบัติให้ดำเนินตามทางสายกลางคือมรรคมรรค 8 จากผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องบางประการกับแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) (2550) ได้เขียนหนังสือเรื่อง “การแพทย์ยุคใหม่ในพุทธทัศน์” เป็นหนังสือที่รวบรวมงานเขียนที่เกี่ยวกับการแพทย์และการดูแลสุขภาพ ตลอดจนปัญหาจริยธรรมที่เกี่ยวกับการแพทย์สมัยใหม่ตามหลักพระพุทธศาสนาโดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 5 ภาค คือ ภาค 1 คนไข้: ป่วยแต่กาย ใจเป็นสุข มีเนื้อหา 4 เรื่อง คือ รักษาใจยามป่วยไข้ ธรรมกถาสำหรับญาติผู้ป่วย โพชนงค์: พุทธวิธีเสริมสุขภาพ ดุลยภาพ: สาระแห่งสุขภาพและความสมบูรณ์ และ พุทธศาสนากับการบริจาคอวัยวะ ภาค 2 แพทย์: คนไข้หวัง สังคมไหว้ ประกอบด้วยเรื่อง รักษาใจยามรักษาคนไข้ ยุคโลกาภิวัตน์: บทบาทของแพทย์กับความหวังจากคนไข้ วัชรแพทย์กับปัญหาจริยธรรม และจริยธรรมแพทย์สำหรับสหัสวรรษใหม่ ภาค 3 การแพทย์: ที่พึ่งทุกยุคสมัย ประกอบด้วยเรื่อง องค์รวมพื้นฐานของการแพทย์ การแพทย์: ก้าวหน้าในยุคฝ่าวิกฤติ การศึกษาแพทยศาสตร์ในสังคมไทย และการแพทย์แนวพุทธ ภาค 4 ปัญหาทางการแพทย์: โลกยิ่งเจริญ คนยิ่งเผชิญ ประกอบด้วยเรื่อง ช่วยให้ตายเร็วหรือช่วยให้ตายดี กรรณกับโรคพันธุกรรมในทัศนะพระพุทธศาสนา ทำแท้งสารพันปัญหา ถาม-ตอบ: เทคโนโลยีการแพทย์สมัยใหม่กับจริยธรรมในแง่พุทธศาสนา และชีวิต จริยธรรมกับการวิจัยทางการแพทย์ ภาค 5 อารยภัยตัวอย่าง: อารยธรรมต้องมีคำตอบ ประกอบด้วยเรื่อง ธรรมะชนะเอดส์ และมีความสอดคล้องบางประการกับพระมหาปองปริดา ปรีบุญโณ (จำปาศรี) (2545) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การป้องกันและการรักษาโรคตามหลักพระพุทธศาสนา” ผลการศึกษาพบว่า พระพุทธศาสนาแบ่งโรคออกเป็น 2 ประเภท คือ ประการแรก โรคทางกาย มีสาเหตุมาจากความไม่สมดุลของธาตุ 4 ความแปรปรวนของฤดูกาล การบริหารกายไม่สม่ำเสมอ กรรมวิบากในอดีตชาติและปัจจุบันชาติ เป็นต้น โรคทางกายนี้มีวิธีรักษา 3 วิธี คือ (1) การรักษาทางการแพทย์ ได้แก่การใช้ยาสมุนไพร (2) การใช้ธรรมบำบัด คือ การปฏิบัติธรรม (3) การรักษาด้วยพลังจิต เช่น การใช้พุทธานุภาพ การกล่าวสัจจวาจา ประการที่สอง โรคทางใจ มีสาเหตุมาจากกิเลสที่ครอบงำจิตใจ มี 3 ระดับคือ กิเลสอย่างละเอียด เช่น ราคะนิวาส กิเลสอย่างกลาง เช่น นิวรณ์ และกิเลสอย่างหยาบ เช่น การทำร้ายผู้อื่น ลักขโมย โรคทางใจนั้นบำบัดได้ด้วยวิปัสสนา นอกจากนี้ตามหลักพระพุทธศาสนาถือว่า การป้องกันโรคจะต้องปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา

2. ผลการศึกษาการสอนพุทธสาวกผู้สูงวัยและผู้อยู่ในภาวะใกล้ตายในพระไตรปิฎก พบว่า การสอนผู้สูงวัยและผู้อยู่ในภาวะใกล้ตายในพระไตรปิฎกนั้น พระพุทธเจ้าทรงสอนอย่างเป็นระบบมีหลักการสอน เนื้อหาการใช้เทคนิค การใช้สื่อและผลการสอนได้บรรลุธรรมในที่สุดเป็นพุทธสาวกที่มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและสอนให้เข้าใจความตายซึ่งเป็นกฎธรรมชาติตามหลักไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขังและ

อนัตตา พระพุทธเจ้าทรงสอนพุทธสาวกให้เจริญสติด้วยหลักกรรมฐานในพระพุทธศาสนา ตัวอย่างเช่น พระปุตติคตตติสสะเถระพระวัคคิเถระ พระอุตตราเถรี และเรื่องภิกษุอยากสึกจนชูปมอม

จากผลการศึกษาอยู่ในภาวะใกล้ตายพระพุทธเจ้าสอนถึงกรรมที่พวกเขาได้กระทำในอดีตที่มีผลในปัจจุบันเพื่อจะสอนให้รู้ว่าผลกรรมกระทำดีย่อมได้ผลดีและกรรมทำชั่วย่อมได้ผลชั่วอย่างนั้น ซึ่งมีความสอดคล้องบางประการกับงานวิจัยของชวัญดา บาลทิพย์ (2541) ได้ทำการวิจัยเรื่องประสบการณ์การรับรู้เกี่ยวกับความตายของผู้ป่วย เอดส์ ณ วัดแห่งหนึ่งในภาคใต้ ผู้ให้ข้อมูลเลือกแบบเฉพาะเจาะจงจากผู้ป่วยเอดส์ที่มารับการรักษา ณ วัดแห่งหนึ่ง จำนวน 12 ราย เก็บรวบรวมโดยการสัมภาษณ์ แบบเจาะลึก การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การบันทึกภาคสนามและการบันทึกเทป ผลการศึกษาพบว่า ปรากฏการณ์รับรู้เกี่ยวกับความตายของผู้ป่วยเอดส์แบ่งได้เป็นช่วงเวลา คือ 1) การเผชิญภาวะใกล้ตาย 2) การรอดพ้นจากความตาย 3) วิถีชีวิตหลังรอดพ้นจากความตาย การเผชิญกับภาวะใกล้ตายเป็นสถานการณ์ที่ผู้ให้ข้อมูลรับรู้ว่าตนเองกำลังจะตาย สรุปได้ 5 ข้อ คือ 1) สัญญาณของความตาย ได้รับความเจ็บปวดและทุกข์ทรมาน กินไม่ได้ ถ่ายตลอดเวลา ละเมิดกัญไม่ดอาหารแสด เป็นเอดส์มานาน ชาตเงิน จะต้องตาย 2) ความหมายของความตาย เป็นความน่ากลัว เป็นการสูญเสียและพลัดพรากเป็นการจากไปก่อนเวลาอันควร เป็นการจากไปอย่างไร้คุณค่าและ ไร้ศักดิ์ศรี เป็นการพันทุกข์ และเป็นการปิดฉากชีวิต 3) ปัจจัยที่มีผลต่อการให้ความหมาย ประสบการณ์เกี่ยวกับความตาย ระยะเวลาของความเจ็บป่วย ศาสนา วัย และฐานะทางเศรษฐกิจ 4) ปฏิกริยาตอบสนองต่อความตาย กลัวตาย ท้อแท้ สิ้นหวัง เศร้า เสียใจ สลด หดหู่ สองฝักสองฝ่าย ปลงและยอมรับ 5) ความต้องการขณะเผชิญกับภาวะใกล้ตาย ต้องการหายจากความเจ็บปวดและทุกข์ทรมานต้องการการดูแลช่วยเหลือและเป็นกำลังใจ ต้องการเห็นบุคคลอันเป็นที่รัก และเข้าใจอยู่ใกล้เป็นภาพสุดท้าย ต้องการการให้อภัย การอโหสิกรรม ต้องการการตายอย่างสงบ และต้องการมีชีวิตที่ดีหลังความตาย การรอดพ้นจากความตายผู้ให้ข้อมูลรับรู้ว่ามีสิ่งช่วยให้มีชีวิตรอด คือ มีหัวใจสู้ มีแรงจูงใจ มีความดี อาศัยวัดนี้ช่วยต่อชีวิต รักษาภาวะแทรกซ้อนและมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นที่พึ่ง วิถีชีวิตหลังความตายและการเตรียมตัวตาย ผู้ให้ข้อมูลมีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตโดยมีเป้าหมายหลัก 4 ประการ คือ ตั้งต้นใหม่ รักษาชีวิต เปลี่ยนแปลงตัวเองให้สอดคล้องกับบรรทัดฐานของสังคม เตรียมตัวตาย และสร้างความเจริญงอกงามของจิตวิญญาณ และสอดคล้องบางประการกับงานวิจัยของพระวรศักดิ์ จันทโชโต (2542) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาจริต กับการรับรู้ความตาย : กรณีศึกษาผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน วัดระฆังโฆสิตาราม ผลการวิจัยพบว่า ระดับการรับรู้ความตาย กลุ่มตัวอย่างมีการรับรู้ความตาย โดยเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลางและเมื่อพิจารณาแยกเป็นด้านต่างๆพบว่า การรับรู้ความตาย ด้านทุกขังมากที่สุดอยู่ในระดับมาก การรับรู้ความตาย ด้านอนิจจัง อยู่ในระดับปานกลาง และการรับรู้ความตายด้านอนัตตาน้อยที่สุด

3. ผลการศึกษาการพัฒนาชุดความรู้รูปแบบการสอนแก่พุทธสาวกผู้สูงวัยและผู้อยู่ในภาวะใกล้ตายในพระไตรปิฎก พบว่า การพัฒนาชุดความรู้รูปแบบการสอนแก่พุทธสาวกผู้สูงวัยและผู้อยู่ในภาวะใกล้ตายในพระไตรปิฎก ประกอบด้วย (1) หลักการสอนตามสภาพจริงในปัจจุบัน (2) เนื้อหาที่เหมาะสมกับวัยผู้สอนและสถานการณ์ (3) วิธีการสอน แบบบรรยาย สนทนา ถาม-ตอบ และการปฏิบัติ (4) เทคนิคการสอน ให้พิจารณาตามจิตตความต้องการของผู้เรียน (5) สื่ออุปกรณ์การสอนยึดตัวใช้ทั้งสื่อธรรมชาติและสื่อสมัยใหม่เหมาะสมกับบุคคลใช้กิจกรรมการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน (6) การประเมินผล พิจารณาผลตามสภาพจริงเพื่อพัฒนาการสอนผู้สูงวัยและผู้อยู่ในภาวะใกล้ตายให้ได้ผลดียิ่งขึ้นจนสามารถบรรลุธรรมได้ก่อนตาย

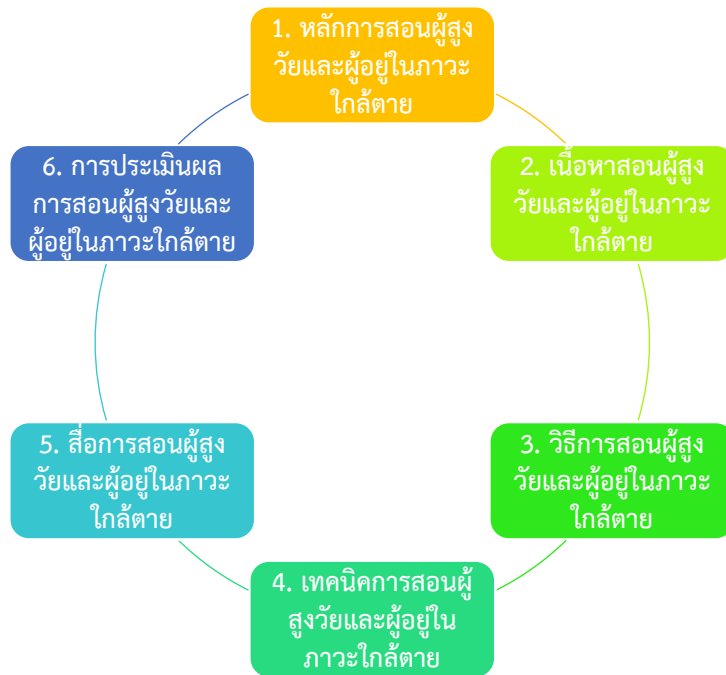
จากผลการวิจัยมีความสอดคล้องบางประการกับงานวิจัยของพระมหาวนชัย ธมฺมชโย (2540) ได้ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความตายตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ผลการวิจัยพบว่า

พระพุทธศาสนาสอนว่าชีวิตมีความตายเป็นที่สุด ทุกชีวิตที่เกิดมาบนโลกนี้ ต้องตายด้วยกันทั้งสิ้น ความตายปรากฏแก่ทุกชีวิตไม่เลือกเวลา หรือสถานที่ เมื่อเข้าใจในความตาย ก็ควรดำรงอยู่ในความไม่ประมาท ขวนขวายทำกิจที่ควรทำคฤหัสถ์ไม่พึงประมาทในชีวิต ธีรประมาทความดีต่างๆ ก่อนความตายมาเยือน บรรพชิตก็ไม่พึงประมาทในชีวิตธีรประมาทความเพียรเพื่อให้บรรลุถึงความสิ้นกิเลส คือ การเข้าถึงพระนิพพานซึ่งแน่วคิดและวิธีปฏิบัติต่อความตายของพุทธศาสนิกชนเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับธรรมชาติ เพื่อให้เข้าใจธรรมชาติ และอยู่กับธรรมชาติอย่างมีความสุข ผลการวิจัยมีความสอดคล้องบางประการกับงานวิจัยของอุทยา นาคเจริญ (2544) ได้ศึกษาเรื่องการเตรียมตัวสำหรับความตายของผู้ติดเชื้อเอชไอวี ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างมากกว่าครึ่งหนึ่ง มีคะแนนการวัดเตรียมตัวสำหรับการเข้าสู่ระยะ สุดท้ายและความตายสูงกว่าครึ่งหนึ่งของคะแนนเต็มตามแบบวัด ส่วนการเตรียมตัวในแต่ละด้าน พบว่าการเตรียมตัวด้านจิตใจ ร่างกาย และจิตวิญญาณมีค่าเฉลี่ยของคะแนนที่สูงกว่าครึ่งหนึ่งของคะแนนเต็มตามแบบวัด ในขณะที่การเตรียมการด้านสังคมมีคะแนนเฉลี่ยต่ำกว่าสำหรับด้านจิตใจนั้น กลุ่มตัวอย่างมีการทำใจว่าความตายเป็นเรื่องธรรมชาติ และใช้ชีวิตที่เหลืออยู่ด้วยการสร้างคุณค่าและประโยชน์แก่ผู้อื่น ส่วนด้านร่างกายกลุ่มตัวอย่างจะใช้วิธีสอบถามพูดคุยกับเพื่อนผู้ติดเชื้อเอชไอวีถึงการดูแลร่างกายในวาระ สุดท้ายมีการพูดคุยกับสมาชิกในครอบครัวเกี่ยวกับการดูแลรักษาเมื่อป่วยหนักและมีการเลือกผู้ที่ไว้วางใจให้ตัดสินใจแทนเกี่ยวกับการรักษาเมื่อป่วยหนัก ในด้านจิตวิญญาณนั้น กลุ่มตัวอย่างยอมรับว่าความตายเป็นเรื่องธรรมดาของชีวิต มีการทำบุญหรือประกอบพิธีกรรมทางศาสนาอยู่เสมอและมีการปรับเปลี่ยนเป้าหมายในชีวิต และด้านสังคม กลุ่มตัวอย่างจะวางแผนอนาคตสำหรับสมาชิกในครอบครัว สถานที่ที่ต้องการอยู่ในวาระสุดท้าย ของชีวิตและเตรียมสะสมเงินสำหรับผู้ที่ยังรัก และมีความสอดคล้องบางประการกับงานวิจัยของนุจรินทร์ ลักษณ์กุล (2543) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องประสบการณ์การดูแลผู้ป่วยใกล้ตายของพยาบาล ผลการวิจัยพบว่า ผู้ป่วยใกล้ตายเป็นบุคคลที่กำลังเผชิญกับความตายและต้องดูแลเอาใจใส่เป็นพิเศษจากพยาบาลเพื่อบรรยายนิยามความหมายของผู้ป่วยใกล้ตายและพฤติกรรมดูแลผู้ป่วยใกล้ตายตามมุมมองและประสบการณ์ของพยาบาลวิชาชีพผู้วิจัยเสนอให้จัดกิจกรรมเผยแพร่นิยามความหมายผู้ป่วยใกล้ตายและพฤติกรรมดูแลผู้ป่วยใกล้ตาย ที่ได้จากการวิจัย พร้อมกับจัดกิจกรรมส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของพยาบาลในการดูแลผู้ป่วยใกล้ตายให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการตา

องค์ความรู้การวิจัย

องค์ความรู้การวิจัยครั้งนี้คือการพัฒนาชุดความรู้รูปแบบการสอนแก่พุทธสาวกผู้สูงวัยที่อยู่ในภาวะใกล้ตายในพระไตรปิฎก ประกอบด้วย 1) หลักการสอนผู้สูงวัยและผู้อยู่ในภาวะใกล้ตาย พระพุทธองค์ทรงสอนแบบเจาะจงให้เหมาะสมกับผู้สูงวัยและผู้อยู่ในภาวะใกล้ตาย 2) เนื้อหาสอนผู้สูงวัยและผู้อยู่ในภาวะใกล้ตาย หลักพุทธธรรมที่ทรงสอนที่เหมาะสมกับผู้สูงวัยและผู้อยู่ในภาวะใกล้ตาย 3) วิธีการสอนผู้สูงวัยและผู้อยู่ในภาวะใกล้ตาย การเลือกใช้วิธีการสอนที่เหมาะสมกับผู้สูงวัยและผู้อยู่ในภาวะใกล้ตาย 4) เทคนิคการสอนผู้สูงวัยและผู้อยู่ในภาวะใกล้ตาย การใช้กลวิธีในการสอนให้บรรลุวัตถุประสงค์ กับผู้สูงวัยและผู้อยู่ในภาวะใกล้ตาย 5) สื่อการสอนผู้สูงวัยและผู้อยู่ในภาวะใกล้ตาย สื่อธรรมชาติที่พระพุทธองค์ทรงสอนทั้งสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตกับผู้สูงวัย 6) การประเมินผลการสอนผู้สูงวัยและผู้อยู่ในภาวะใกล้ตาย พระพุทธองค์ทรงตรัสบอกด้วยพระองค์ด้วยพระองค์เองว่าพุทธสาวกผู้สูงวัยและผู้อยู่ในภาวะใกล้ตายเข้าถึงหลักธรรมระดับใดหลังฟังธรรมจากพระพุทธองค์แล้ว สรุปดังในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 หน่วยงานที่เผยแพร่พระพุทธศาสนาควรจัดอบรมบุคลากรในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา เช่น โครงการอบรมพระนักเทศน์ โครงการอบรมพระนักเผยแผ่ เป็นต้น

1.2 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาควรยึดหลักการเผยแพร่พระพุทธศาสนา โดยการจัดตั้งเครือข่ายการเผยแผ่

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 จากผลการวิจัยการสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าได้ทรงใช้วิธีการสอนในลักษณะมุขปาฐะ (ทรงจำปากต่อปาก) ประเด็นนี้ควรศึกษาต่อการพัฒนาการสอนมุขปาฐะให้มีวิธีการจำที่สามารถนำไปใช้ได้ในปัจจุบัน

2.2 จากผลการวิจัยการสอนแก่พุทธสาวกผู้สูงวัยและผู้อยู่ในภาวะใกล้ตายในพระไตรปิฎก โดยสังเคราะห์วิธีการสอนได้ 6 ประการคือ หลักการสอน เนื้อหาการสอน วิธีการสอน เทคนิคการสอน สื่ออุปกรณ์การสอน การประเมินผล ควรศึกษาเทคนิคการสอนที่เหมาะสมกับวัยของผู้สูงวัยในสถานการณ์ปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- ขวัญตา บาลทิพย์. (2541). **ประสบการณ์การรับรู้เกี่ยวกับความตายของผู้ป่วยเอดส์ ณ วัดแห่งหนึ่งในภาคใต้**. วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ภูเก็ต.
- นุจรินทร์ ลภันทกุล. (2543). **ประสบการณ์ดูแลผู้ป่วยใกล้ตายของพยาบาล**. วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยบูรพา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2550). **การแพทย์ยุคใหม่ในพุทธทัศน์**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.
- พระมหาปองปรีดา ปริบุญโน (จำปาศรี). (2545). **การป้องกันและการรักษาโรคตามหลักพระพุทธศาสนา**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาวันชัย ธมฺมชโย. (2540). **การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความตายตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระวรศักดิ์ จันทโชโต. (2542). **การศึกษาจริตกับการรับรู้ความตาย:กรณีศึกษาผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานวัดระฆังโฆสิตาราม**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- อุทยา นาคเจริญ. (2544). **การเตรียมตัวสำหรับความตายของผู้ติดเชื้อเอชไอวี**. วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.